
Є ТАКА КРАЇНА - ЕПІСТОЛЯРІЯ

[Мацько В. Епістолярний материк: науково-популярне видання. – Том I. – Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. – 448 с.]

Письмо – це дивні містерії, оточені німбом чогось чарівного.
Ольга Дучимінська (1883 – 1988)

Уже самим заголовком цієї ошатно оформленої едиції автор імпліцитно налаштовує читача на той, дещо незвичний “горизонт очікування” (термін Г.-Р. Яусса [5]), що моделюється як мистецьке сприйняття твору “у мить його появи” [2, 52]. Чіткіших обрисів означена інтенційність набуває в передмові “Письменницький епістолярій:

історик о-літ ературний контекст” (с. 3–23), насаженій щедрим фактажем і публіцистичною тональністю, що покликані потвердити зацікавлення найдавнішим, але не підвладним старінню жанровим різновидом художньо-документальної прози – епістолюю. В Україні, як принагідно зауважує В. Мацько, ще у XVIII ст.,

кол и “ приватний лист іменували “суплікою”, а лист офіційний <...> – “ універсалом”, завдяки праці “ Про мистецтво риторики” (1706 – 1707) пера Феофана Прокоповича склалися певні наукові засади поцінування цього літературного ґатунку.

Нині ж бо , спираючись на поважні напрацювання В. Агеєвої, Т. Гундорової, А. Ільків, І. Забіяки, С. Кіраля, О. Коновала, В. Кузьменка, М. Коцюбинської, В. Мазного, Г. Мазохи, Н. Миронець, Д. Нитченка, В. Святюця та ін., українська епістолографія успішно торує шлях від історичних традицій до нових концепцій; як література факту вона останнім часом дедалі активніше використовує електронні листи, “відкриті листи”, тревелоги, нотатки, записні книжки, свідчення очевидців, усну оповідь-сповідь, ба навіть некролог, нарощуючи цим свій культ у рно - естетичний трансфер, артикулюючи здатність метажанру до оновлення. Рецензований “Епістолярний материк” вирізняється з-поміж аналогічних видань дещо специфічною рисою: понад чотири сотні вміщених у ньому листів діаспорних письменників та культурних діячів до В. Мацька-адресата, переломлених крізь призму національної ідентичності – духовного зв'язку поколінь, випромінюють український кордоцентризм, сповідуючи цілісність і нерозривність культурно-мистецького поступу.

Визначальними домікантами опублікованого листування (від Г. Костюка (1902 – 2002), чий послання відкривають для нас еміграційний епістолярій (с. 24), і до Т. Костюка, його сина) залишається проекція в сучасне й прийдешнє та глибинно усвідомлена емпатія: “Ми тут [на еміграції. – С. Б.] не забуваємо Україну, її людей і переживаємо всі події в Україні. Надіємося, що новий рік принесе мир і спокій в Україну” (с. 437). Доречно зауважити: подібні одкровення мотивовані образом часу, який зримо прокреслюється у тканині текстів. Силове поле його притомності часто-густо підсилюють асоціативно добуті з пам'яті та згадані тут численні свідчення-артефакти.

В “Епістолярному материк”, цьому документальному калейдоскопі подій і явищ, розгортається непростий

наратив живої історії, позначений упродовж усього ХХ ст. переважно жалобними епохами : пора зк а української революції 1917 – 1920 рр., примусова колективізація селянства, масові сталінські репресії з геноцидом 1930-х років, а відтак “розстріляне відродження”. Ідеться про те, що дає змогу, як пише Г. Костюк, “ схопити цілісність несамовитої епохи мого трагічного покоління”. Ці масштабні вияви нищення людського духу та народної волі, християнських морально-етичних цінностей призвели за висновком, що напрошується з непомільних свідчень Л. Богуславець , О. Гай - Гол овк а , О. Воронина, Д. Ходимчук, Г. Черінь, О. Мак, до міжвоєнного еміграційного руху. Наукове вивчення суспільно-політичної чи культурологічної генези цього руху, а надто в його епістолярному дискурсі на теренах підсоветської України, котра, за точним діагнозом професора - х і рур га Я. Турк ала , “просмерділася Москвою до нитки”, було неможливим. Тільки з початком нашої незалежності зароджуються імпульси до витворення концептуального підходу в розкритті причин еміграційних настроїв і переживань, зумовлених наслідками Другої світової війни.

Рецензована книжка – креативна презентація В. Мацька- дослідника, який із притаманним йому устиг “розговорити” своїх візаві (шкода, що він паралельно не подав власних звертань до них), спонукавши до оповіді-спомину багатьох, котрі вже, на жаль, відійшли в засвіти й самі стали спогадом. Водночас адресанти не змогли уникнути (само) оцінок/(само)характеристик тих, кого добре знали і хто брав активну участь у тому, що становило для адресата безпосередній інтерес: діалектика буття українських письменників на чужині, організація й функціонування діаспорного шкільництва та видавничої справи, проблеми релігійного життя тощо. “Спогади, – застерігала Р. Зорівчак, – загалом справа дуже складна й марудна. Щоб, бува, не захопитися собою і не забути того, про кого слід писати” [1, 261]. Лист-спогад завжди має нести правдиву інформацію про ту чи ту особу, а у випадку навішених їй брехливого

комуністичною пропагандою ярликів зрадника, ворога народу, реабілітувати чесне ім'я. Скажімо, Д. Нитченко в листі (17.06.1999) до В. Мацька пише: "Григорія Костюка я високо ціную. Він чи не найкращий літературознавець і знавець підсоветської дійсності. Він знає всі партійні постанови і злочини партії" [4, 42]. Г. Костюк реабілітує І. Огієнка: "Адже йдеться не тільки про видатну постать культурного і суспільного діяча доби УНР, але й насамперед про першого будівничого вищої школи в новій Україні" [4, 30]. У листі (18.10.1993) Г. Костюк залишив для історії авторитетне слово про Ю. Шевельова: "Мені дуже приємно, що Ви і вся інститутська громадськість зустрічалися з Ю. Шевельовим <...> мали змогу зустрітися й послухати справжнього українського еміграційного вченого, відомого в широкому Західному світі" [4, 28]. О. Смотрич також позитивно висловився про Ю. Шевельова, зазначивши, що "незважаючи на його "егоїстичні замашки", повірте мені, був людиною чесною, заслуговуючи на пошану" [4, 50]. Лапідарні та точні, пропущені крізь особисте прозріння, ідентифікації Л. Богуславець: "Я знайома із Смотричем. <...> Вважаю його дуже талановитим, але химерним" [4, 214]; Зоя Когут – "одна з найкращих поетес на еміграції" [4, 142]; "Качуровський Ігор <...>, на жаль, він дуже критичний до всіх письменників" [4, 142].

Утім пильне око дописувачів "вихоплювало" не лише громадянські чи морально-етичні доміанти. Скажімо, Я. Туркало з теплом у серці згадує відому поетесу: "Наталія Лівіцька-Холодна – дочка Андрія Лівіцького, заступник а Симона Петлюри на еміграції. Н. Лівіцькій щойно сповнилося 100 років. Дуже культурна жінка" [4, 245]. Н. Гаврилук (її лист переслав Т. Карабович) зосереджує увагу на інформативнішому описі, приміром, феномену творчості В. Вовк: "Нині усі присутні на вечорі могли ще раз доторкнутися до всесвіту великої Людини і Поетеси, відчувши містерію і щирої любові, і приязні та м'якого гумору" [4, 416]. Як на мене, то розлогими постають епістолярні автобіографії-автопортрети Г. Черинь, О. Мак, Л. Палій, що пропонують

себе як надійне джерело – ключ до дешифрування секретів художньої майстерності, психології їхнього письменницького ремесла.

Більшість листів виконані, звичайно, у класичній, усталеній формі, яку деінде врізноманітно залученням документальних відомостей, заяв, копій довідок, витягів з архівних матеріалів тощо. До того ж, наповненість епістоли повідомленнями особистого, буденного, переважно буттєвого – рідко ошатнені орнаментує психологічно різностильову мозаїку думок. Своєю довірливо емоційною наснаженістю комунікант у письмовому спілкуванні, як і очікується, мимоволі привертає увагу реципієнта до передбачуваної ідеї-візії, "що в підсумку, – як резонно резюмує В. Мацько в коментарі до листів О. Мак, – стає суспільно значущою" [3, 73]: публікація робить її надбанням широкого загалу читачів.

Переконливим прикладом адресатно-рецептивного спрямування є листи О. Воронина, О. Гай-Головка, Г. Бойко-Грушецької, А. Мацевича, які порушують згадані проблеми релігійного життя в модерній Україні. Пророче, у повній суголосності з історичним томосом про автокефалію, подану 7 січня 2019 р. новоствореній єдиній помісній Православній церкві України, звучить Мацевичева інвектива-максима, висловлена наче символічно в день п'ятиріччя Чорнобильської катастрофи (26 квітня 1991 р.): "Наша основна конфесія – Українська Автокефальна Православна Церква. Маємо Патріарха, якому належатимуть усі храми, монастирі і приміщення духовних навчальних закладів Російської православної церкви, котра нахабно, незаконно іменує себе "Українською православною церквою" (а треба "Російська православна церква на Україні"), забереться як окупаційна навала" [4, 311].

Прикметно, що поряд із релігійним чинником запорукою духовної суверенності виступає, за словами О. Воронина, "найдорожчий скарб", який "ми в діаспорі десятиліттями намагались зберегти", – рідна українська мова та високе мистецтво художнього перекладу, здійснюване її багатющими

образно-виражальними ресурсами. Їх поважний статус у діаспорному красному письменстві наочно демонструють на сторінках “Епістолярного материка” В. Вовк та І. Качуровський, чий багатогранний набуток у нас добре знаний. Качуровський-поліглот вражає енциклопедичними відомостями (“Покоління Другої світової війни в літературі української еміграції”), новизною суджень над мовними проблемами, зосібна над тими, що здатні формувати в нашого сучасника правильні мовноповедінкові стереотипи, належну мовну культуру. До слова, науково конструктивне висвітлення цих імперативів стало підґрунтям Мацькової праці “Мовний орнамент у ліричній прозі Ігоря Качуровського” (Хмельницький, 2013).

Електронні листи В. Вовк, уповні новаторські з погляду композиційно-тематичної та змістової побудови, – телеграфно короткі, метафорично оздоблені; чотири з них – оригінальні вірші. Вони зовсім руйнують уявлення про класичну епістолу. Проте, поза сумнівом, прояснюють порухи авторської самосвідомості “віднайти себе” в мистецькій іпостасі “іншого”. “Ваші поезії мені до вподоби, – зізнається майстриня в листі від 13 жовтня 2016 р., – бо в них і думка гостра й гумор. Гадаю, що в мене з Вами дещо рідне...”. Цю оцінку вона слово в слово повторює через два дні (15 жовтня) і мовби на підтвердження ознаки такої “спорідненості душ”, завершує кореспонденцію віршем “Плем’я Байди” з присвятою В. Мацьку.

Що й на відстані В. Вовк може бути цікавим і корисним співбесідником, виказують зрештою її реляції із царини “техне майєвтіке” – перекладацького “повивального мистецтва”. Вона щиро ділиться віднайденими, на її думку, вдалими трансляторськими ходами-рішеннями, а відтак... сумнівається в їх рівноцінності духовій й літературній першотвору: “На жаль, не знаходжу доброго відповідника<...>, але певно знайду.<...> Таки переклала Ваш короткий вірш “Серед глупої ночі”.

Сподіваємося, що епістолярій В. Вовк, блискучого знавця доброго десятка іноземних мов, усе-таки надихне

небавом когось із ревнителів її таланту на глибинне дослідження багатющої перекладацької скарбниці мисткині й визначить гідне місце в першій шерезі серед сучасних українських драгоманів.

Видання споряджено іменним пок ажчиком (понад півтисячі осіб фігурують у ньому). А вінчають том “Фотоілюстрації” (с. 426–445) – розділ, що досить вдалою констеляцією світлин віртуально наближає до нас у просторіні й часі (XX – поч. XXI століття) тяглість національної соціокультурної реальності, яку творить ціла когорта видатних українців. Із різних континентів, де нашого цвіту, зірко вдивляються в нас, нині сущих, Л. Баботова, В.

Дацей, М. Мушинка, Ю. Панько зі словацької Пряшівщини, закарпатці В. Шандор і М. Шпонтак, галичанка В. Вовк, подоляни Г. Костюк, О. Мак, О. Смотрич (Флоринський), уродженці Слобожанщини та Наддніпрянщини О. Воронин, І. Качуровський, П. Одарченко, М. Французенко, Г. Черинь та інші – усього понад шістдесят осіб. Та чи

не найбільше з-поміж 29-ти чорнобілих та кольорових світлин приковує до себе увагу фото зі с. 445. На ньому – учасники Другого українського наукового з’їзду, що відбувся в Празі 1932 р.: М. Мухин, О. Ольжич, Є. Маланюк, М. Чирський, У. Самчук, а поруч сидять В. Коритникова-Равичева (з дому В. Макаренко), М. Антонович – наша літературно-мистецька велич і слава. Наче з березневого серпанку над красунею Влтавою зійшли вони на світліну, навічно на ній молоді, імпазантно-елегантні, “повні сили і відваги”, з ясним поглядом віри й надії...

Лейтмотивом конструктивно змодельованої архітектоніки фоліанту є Мацькова інтерпретація тісної “взаємодії” епістолярної спадщини майже трьох десятків табуйованих советською цензурою непересічних творчих індивідуальностей із їх curriculum vitae.

Переконаний: до цих цінних джерел – ретельно дібраних фактів і верифікованих біографічних свідчень, поданих у примітках-коментарях до листів, іще не раз удаватимуться філологи, історики, філософи, культурологи, учителі-словесники, журналісти, бібліотекарі,

архівісти й бібліофіли... За осяжністю охоплених векторів громадсько-політичного, культурно-освітнього, релігійного та господарського життя, "Епістолярний материк" В. Мацька – непроминальна літописна пам'ятка української діаспори, яка своїм духовним потенціалом нерозривно поєднана з

материковою батьківщиною – Україною. В історико-літературному вимірі – це вагоме принагідне підґрунтя для вітчизняної академічної науки в її наслідуванні прикладу народів-сусідів [6; 7] на шляху створення та видання історії національного епістолярію.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зорівчак Р.* Україністика в інтелектуальному життєспісі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка // Всесвіт. – 2010 – №11–12. – С. 252–262.
2. Літературознавство. Словник основних понять / пер. з нім. А. Цяпи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 280 с.
3. [Мацько Віталій] Листи Ольги Мак до Віталія Мацька // Слово і Час. – 2015. – № 6. – С. 71–89.
4. *Мацько В.* Епістолярний материк. Т. 1. – Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. – 448 с.
5. *Яусс Г. Р.* Естетичний досвід і літературна герменевтика // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. [за ред. М. Зубрицької; 2-е вид. доповн.]. – Львів: Літопис, 2002. – С. 368–403.
6. *Schlaffer Gert, Schlaffer Hannelore, Mattenklott Heinz* [Hrsg.]. Deutsche Briefe 1750 – 1950. – Frankfurt a. M., 1988. – 752 s.
7. Sztuka pisania. O listach polskim w wieku XIX / red. J. Sztachelska. – Białystok, 2000. – 508 s.

Отримано 8 лютого 2019 р.

Степан Бобинець
м. Ужгород

19–21 червня 2019 року